

Zagrożenia życia publicznego

Tomasz A. Winiarczyk

Reżim polityczny

- ogół metod, którymi posługuje się władza państwowa w stosunkach z ludnością, a także zasady, jakimi się ona kieruje w tych stosunkach

zagrożenia w demokracji

- **demagogia** – pozyskiwanie poparcia politycznego przez składanie nierealnych obietnic
- **populizm** - głoszenie haseł zgodnych z oczekiwaniami większości społeczeństwa, mimo, że bardzo często są niemożliwe do zrealizowania, w celu zdobycia władzy

zagrożenia w demokracji

- **tyrania/dyktatura większości** – stan w demokratycznym systemie politycznym, w którym władza reprezentująca polityczną większość jest nieskrępowana ograniczeniami i nie liczy się z mniejszościami lub je aktywnie prześladowuje; wpływ mniejszości na władzę jest ograniczony lub są one zupełnie pozbawione reprezentacji
- **tyrania mniejszości** – stan, w którym w ustroju demokratycznym prawa mniejszości są nadmiernie rozbudowane, szkodząc większości

zagrożenia w demokracji

- **alienacja władzy** – wyizolowanie od świata polityki, od struktur lub elit władzy w systemie politycznym; zanik więzi między obywatelami a sferą działania politycznego oraz brak identyfikacji z systemem władzy politycznej; wyzwala bądź utrwała społeczne przekonanie, że działania polityczne są niezależne od woli obywatela
- **biurokratyzacja władzy** – proces rozpowszechniania się organizacji opartych o model biurokracji, będący następstwem demokratyzacji; poszerzenie władzy urzędników poprzez podporządkowanie coraz większej sfery życia społecznego przepisom i procedurom prawnym

zagrożenia w demokracji

- **brak szacunku dla prawa** – organy władzy państwowej nie działają zgodnie z prawem, przez co obywatele nie są chronieni przed samowolą urzędników; z drugiej strony obywatele nie wypełniają swoich obowiązków, w tym nie przestrzegają prawa, co prowadzi w konsekwencji do anarchii
  - łamanie zasady państwa demokratycznego jest przyczyną wielu patologii władzy, na przykład korupcji

zagrożenia dla demokracji

- **anarchia** – stan chaosu i dezorganizacji, wynikający z bezsilności władzy państwowej; słabość państwa może spowodować, że akceptowane w demokracji formy wyrażania dezaprobaty, takie jak strajki i zgromadzenia, mogą przybrać postać zbyt gwałtowną i niekontrolowaną, a w rezultacie doprowadzić do dezorganizacji życia publicznego

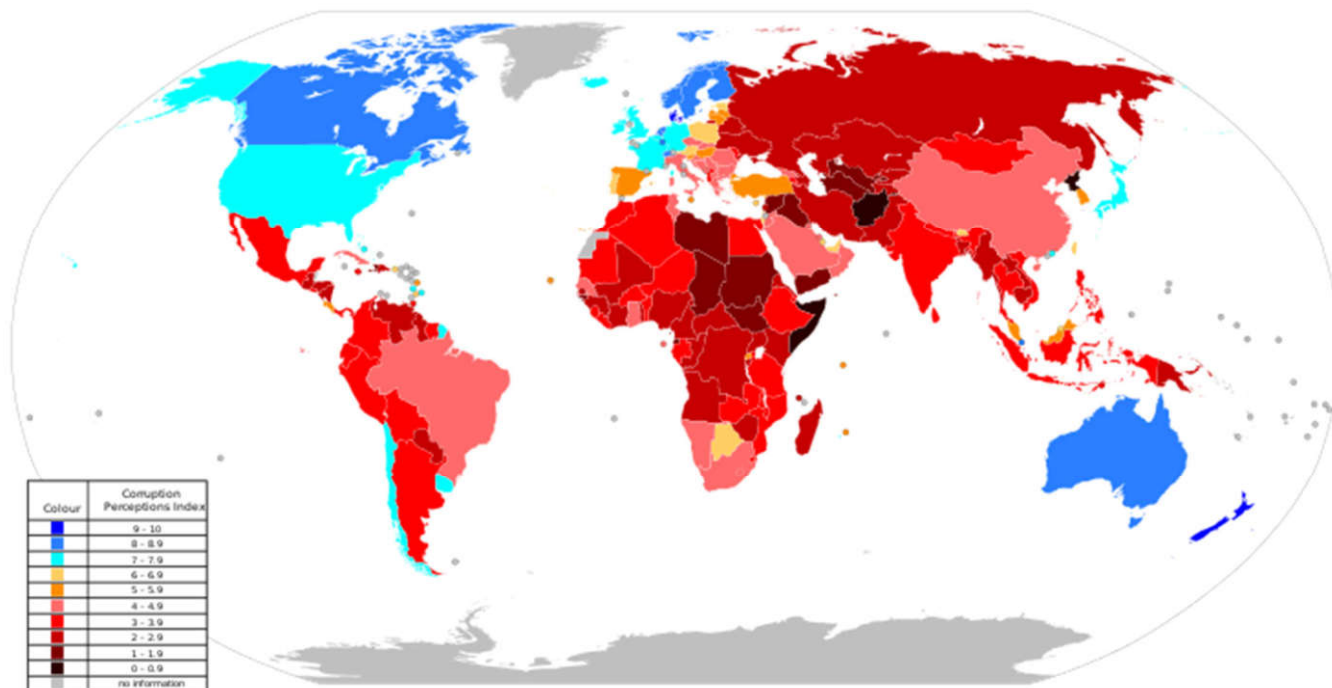
zagrożenia w demokracji

- **partykularyzm** – ośrodki władzy i administracji nie uwzględniają całokształtu interesów określonego społeczeństwa czy państwa, ignorując potrzebę jego harmonijnego rozwoju gospodarczego lub kulturalnego, dbając jedynie o interesy własne, najczęściej własnej grupy interesu (przeciwieństwo *uniwersalizmu*)
- **nepotyzm** – faworyzowanie członków własnej rodziny przy rozdziale dóbr
- **kumoterstwo** – wzajemne popieranie się ludzi związanych przynależnością do jakiejś grupy czy pokrewieństwem, zwykle dla osiągnięcia pozycji społecznej lub korzyści materialnych, nie opierające się na ocenie wartości tych osób, lecz na fakcie znajomości
- **klientelizm** – kształtowanie układu nieformalnej zależności, polegającej na roztaczaniu opieki przez decydentów politycznych nad osobami w zamian za poparcie polityczne

zagrożenia w demokracji

- **korupcja** – wykorzystywanie funkcji publicznej w celu bezprawnego uzyskiwania korzyści
  - łapownictwo bierno (sprzedajność) – polega na przyjmowaniu przez osobę pełniącą funkcję publiczną korzyści majątkowych, osobistych, lub ich obietnic
  - łapownictwo czynne (przekupstwo) – polega na udzieleniu osobie będącej funkcjonariuszem publicznym korzyści majątkowej, osobistej, lub jej obietnicy
- **defraudacja, malwersacja, sprzeniewierzenie** – przestępstwo polegające na przywłaszczeniu powierzonych pieniędzy lub innych składników majątku
- **kleptokracja** – forma władzy ze skorumpowanymi władcami, wykorzystującymi swoją pozycję do wykorzystywania bogactw naturalnych kosztem mieszkańców w celu defraudowania funduszy państwowych oraz poszerzania osobistego bogactwa i władzy politycznej

Mapa przedstawiająca wskaźnik percepcji korupcji dla poszczególnych państw – <https://pl.wikipedia.org/wiki/Korupcja>

Źródło: www.mleczko.pl

www.mleczko.pl

kapitalizm polityczny

- pojęcie ekonomiczno-polityczne wykorzystywane w różnych znaczeniach przez liberałów oraz marksistów, a także przez niezależnych ekspertów
- *w klasycznym znaczeniu*: gospodarka, w której kapitalistyczne stosunki produkcji, oparte na własności prywatnej, znajdują się pod ścisłą kontrolą instytucji państwowych, np. gospodarkę głównych potęg światowych w czasie I wojny światowej
- *we współczesnym znaczeniu*: gospodarka, w której, wbrew zasadzie całkowitej wolności rynku, państwo interweniuje, by bronić interesów wielkich korporacji

etatyzm

- koncepcja zakładająca podporządkowanie jednostkowych i grupowych interesów społeczeństwa interesowi państwa
- ingerencja państwa w różne dziedziny życia gospodarczego, społecznego, kulturalnego, w życie samorządów, stowarzyszeń, małych grup i jednostek i przejęcie odpowiedzialności za wiele sfer aktywności społecznej
- *w znaczeniu gospodarczym* etatyzm jest odmianą interwencjonizmu państwowego i oznacza przejmowanie przez państwo funkcji podmiotu gospodarczego: państwo jest inwestorem, pracodawcą, producentem, nabywcą i sprzedawcą określonych surowców, półproduktów, wyrobów gotowych, usług i technologii, eksporterem i importerem, kredytodawcą lub pożyczkodawcą, organizatorem procesów gospodarczych, zarządcą, dysponentem i właścicielem przedsiębiorstw

oligarchizacja

- stopniowe przejmowanie władzy w państwie przez niewielką grupę osób wywodzącą się z warstw uprzywilejowanych
  - jeśli grupa najbogatszych, dysponujących największą częścią majątku kraju, zawęży się, to znaczy, że stopień oligarchizacji rośnie
  - globalnym przejawem oligarchizacji jest skupienie większości aktywów majątkowych przez kilkaset osób

demokracja

- system, który wyszedł z demokracji i zmierza do dyktatury
- ustrój polityczny, który szanując formalne zasady demokracji, zwłaszcza w odniesieniu do wyborów, ogranicza wolności publiczne lub indywidualne – tak jak dyktatura

anokracja

- reżim polityczny pośredni między demokracją a autorytaryzmem
- charakteryzuje się np.: pozbawionymi standardów międzynarodowych wyborami, utrudnianiem działalności partii politycznych, skorumpowaniem elit politycznych, czy słabą pozycją niezależnych mediów
- zachowane są elementy demokracji, takie jak prawa obywatelskie, w tym wolność wypowiedzi, wolność zrzeszania, itp.

demokracja narzucona siłą

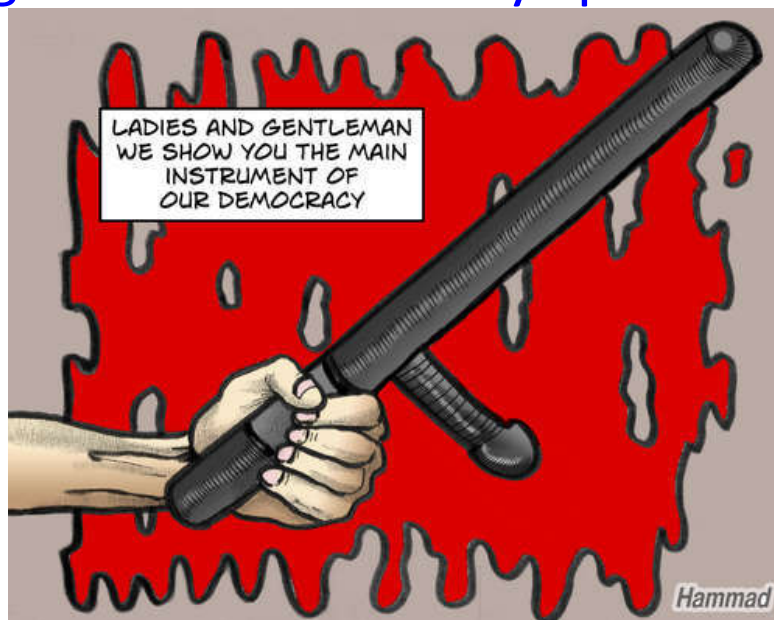
- sytuacja, gdy ustrój demokratyczny został wprowadzony odgórnie – czasem przez proste naśladownictwo miejscowych elit, a niekiedy nawet w drodze militarnego podboju
- demokracja musi wówczas funkcjonować w niesprzyjających jej warunkach – społecznych, ekonomicznych lub kulturowych, przy niezrozumieniu jej istoty przez społeczeństwo, co prowadzi do fasadowości demokracji

fasadowość demokracji

- forma wadliwie funkcjonującej demokracji, zwana także pozorną
- instytucje demokratyczne pozornie sprawują władzę, a w rzeczywistości to nieformalne, zakulisowe czynniki wpływają, naciskają na demokratycznie wybrane organy, kontrolując je przy pomocy nie zawsze zgodnych z prawem metod
- system taki sprawia wrażenie państwa demokratycznego

AUTOKRACJA

- autokratyczny aparat państwowy nie podlega kontroli ze strony społeczeństwa

demokracja a autokracja

- Demokracja jest tzw. **ustrojem elastycznym**, tzn. ma mechanizmy umożliwiające jej zmienianie się (wybory, referenda).
- Autokracja (zwł. totalitaryzm) to **ustrój sztywny**, czyli nie umie się zmieniać ani reagować na zmiany.

autorytaryzm

- System rządów, w którym władza skoncentrowana jest w ręku przywódcy i jego najbliższego otoczenia, podejmują oni decyzje zatwierdzone przez bezwolny parlament i egzekwowane dowolnymi metodami.

cechy autorytaryzmu

- ważną rolę odgrywa cenzura, policja polityczna i armia
  - są one narzędziami tłumienia wszelkich przejawów opozycji i niezadowolenia
- w przeciwieństwie do totalitaryzmu, autorytaryzm nie dąży do całkowitej kontroli życia obywateli
  - władza zgadza się na koncesjonowany pluralizm – ograniczoną przez państwo różnorodność w obszarach życia publicznego
- władza nie stosuje otwartego terroru, a nawet przestrzega podstawowych praw obywatela, o ile nie kolidują one z interesem państwa
- w okresie kryzysu władza stosuje się narzędzia represyjne
- skutkiem takich relacji między obywatelem a władzą jest zanik odpowiedzialności jednostki, niechęć do ryzyka, apatia i bierność

totalitaryzm

- Reżim polityczny państwa zmierzający do rozciągnięcia kontroli nad całością życia politycznego, społecznego i kulturalnego.

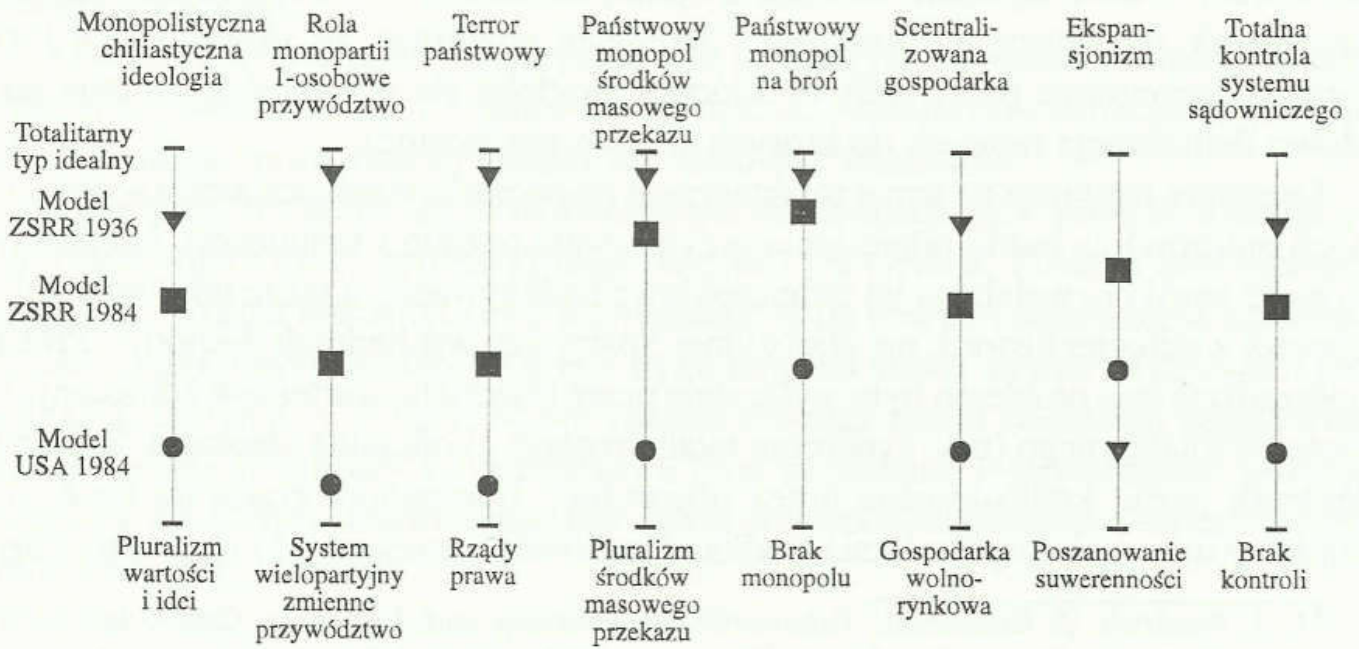
składowe totalitaryzmu

(Zbigniew Brzeziński i Carl Friedrich)

- jedna ideologia
- jedna partia
- kult jednostki otaczający wodza
- aparat przymusu politycznego i represji
- gospodarka centralnie sterowana
- brak wolnych mediów wobec ich podporządkowania władzy
- militaryzacja i tzw. państwo policyjne

cechy totalitaryzmu

- 1) Autokratyczna struktura władzy skupiona w rękach jednostki lub grupy.
- 2) Rozbudowany system kontroli:
  - tworzenie równoległych partyjnych i państwowych organów dla administrowania tych samych dziedzin życia społecznego;
  - poddanie różnorodnych organizacji kontroli partii;
  - wszechobecność państwa w maksymalnie wielu dziedzinach życia obywateli;
  - upolitycnienie aparatu kontroli, tajna policja polityczna.
- 3) Powszechna indoktrynacja:
  - eksponowanie dominacji państwa i jego celów nad jednostką;
  - podporządkowanie środków oddziaływania na ludzką świadomość państwu.
- 4) Uniformizacja form życia społecznego:
  - nieufność wobec wszelkich więzi nieformalnych (zwalczanie ich lub co najwyżej tolerowanie);
  - ujednolicenie w dziedzinie organizacji instytucji i działań społecznych.

Rys.7. Ideograficzne przedstawienie dwubiegunowości totalitaryzmu i demokracji (jako czystych typów) na podstawie oceny systemu ZSRR i USA

Świat pojęć autokracji

militaryzacja

- działania w zakresie kompleksowych przygotowań obronnych w państwie prowadzone w czasie ogłoszenia mobilizacji, stanu wojennego lub w czasie wojny, polegające na przeniesieniu form i metod organizacji wojskowej do działów administracji państwowej i gospodarki narodowej oraz do określonych jednostek organizacyjnych, a także na stosowaniu w nich wojskowych przepisów i dyscypliny oraz nadaniu im wojskowego charakteru poprzez powołanie do służby w jednostkach zmilitaryzowanych

państwo policyjne

- w doktrynie politycznej w XVIII w. typ państwa opiekuńczego o rozbudowanym systemie nadzoru (policji) w zakresie przestrzegania porządku, ochrony zdrowia i higieny, szkolnictwa, opieki nad starcami i sierotami itp.
- od XIX w. pojęcie nabrało ujemnego znaczenia, pod którym obecnie rozumie się **państwo rządzone przy pomocy terroru policyjnego, w którym obywatel nie ma zapewnionych środków obrony przed aparatem przymusu państwowego**
  - państwo w sposób niekontrolowany może stosować represje wobec swoich obywateli
  - taka organizacja organów państwowych jest charakterystyczna dla państw o charakterze totalitarnym i dyktatorskim

państwo prerogatywne

- władza nie dopuszcza do stosowania wobec siebie ograniczających ją reguł prawnych
  - niedemokratyczne przeciwieństwem jest **państwo prawa** - państwo konstytucyjne, tzn. praworządne, w którym stosunki między organami państwowymi a obywatelami i ich organizacjami są określone przez stabilne normy prawne

koncesjonowana liberalizacja

- ograniczone zezwolenie przez władzę państwową na nieskrępowane formy działalności w różnych obszarach życia publicznego
  - np. ograniczone prawo do strajku czy do prowadzenia działalności gospodarczej.

indoktrynacja

- proces systematycznego i świadomego wpajania członkom społeczeństwa określonej ideologii leżącej w interesie państwa
- prowadzona jest za pomocą szczególnie zmasowanej i nieustępliwej propagandy, stosowanej przez środki masowego przekazu, system oświaty szkolnej i pozaszkolnej

propaganda

- świadome oddziaływanie na odbiorcę (jednostkę, zbiorowość) przez systematyczne rozpowszechnianie określonych poglądów, idei, haseł za pomocą środków perswazji intelektualnej i emocjonalnej (np. symboli, gestów, słów, skojarzeń) w celu pozyskania zwolenników i nakłonienie ich do zachowań pożądanых z punktu widzenia nadawcy przekazu propagandowego

homo sovieticus

- sarkastyczne i krytyczne określenie specyficznego typu człowieka całkowicie podporządkowanego władzy partii, zniewolonego intelektualnie, pozbawionego osobowości i godności
- wymyślone przez rosyjskiego socjologa i pisarza Aleksandra Zinowiewa jako zaprzeczenie lansowanego przez władze, tak zwanego, typu nowego człowieka radzieckiego
  - miał to być idealny przedstawiciel 'ludu pracującego', pełen cech osobistych i społecznych wyznaczonych pracami Marksa
  - umysłowe i majątkowe scalenie z resztą społeczeństwa miały sprawić, że nie będzie przejawiał on chęci do stawiania w kapitalistycznym wyścigu szczurów
  - nadmiernie opiekuńczy system w którym się ukształtował, zapewniał mu wszystkie środki do życia i czynił biernym
  - wskutek tego stał się on bezbronny w stosunku do władzy, która mogła go wtedy sobie łatwo podporządkować i kontrolować

homo sovieticus

- w Polsce termin ten spopularyzował ks. prof. Józef Tischner
- wg niego to człowiek jednowymiarowy, uzależniony całkowicie od komunistycznego reżimu, traktujący instrumentalnie sprawy moralności i wiary oraz podstawowe wartości, będące wyznacznikami istoty człowieczeństwa: dobro i zło, prawda i fałsz, wolność i zniewolenie

Wiersz napisany przez Czesława Miłosza w Lwowie w 1939 roku. Wydrukowany w miejscowej prasie za zezwoleniem władz radzieckich i nagrodzony specjalną nagrodą Stalina.

1. Runą w łunach, spłoną w pożarach
Krzyże kościołów, krzyże ofiarne
I w bezpowrotnym zgubi się szlaku
Z Lechickiej ziemi Orzeł Polaków

2. O słone jasne, wodzu Stalinie
Niech władza twoja nigdy nie zginie
Niech jako orłów prowadzi z gniazda
Rosji i Kremla płonąca gwiazda

3. Na ziemskim globie flagi czerwone
Będą na chwałę grały jak dzwony
Czerwona Armia i wódz jej Stalin
Odwiecznych wrogów swoich obali

4. Zmienisz się rychło w wieku godzinie
Polsko, a twoje córki i syny
Wiara i każdy krzyż na mogile
U stóp nam legnie w prochu i w pyle

Teraz przeczytaj ten wiersz nie zwrotkami, a jako połączony tekst ©

Czesław Miłosz

Jest wielki

www.demotywatory.pl

**wiersz autorstwa Zbigniewa Turka
(ps. Adam Śreżoga),**

opublikowany po raz pierwszy
w 1939 w okupowanym przez Sowieców Lwowie,
przypisywany przez lata Czesławowi Miłoszowi
mimo jego zaprzeczeń

I.

Runą i w łunach spłoną pożarnych
Krzyże kościołów, krzyże ofiarne
I w bezpowrotnym zgubi się szlaku
Z lechickiej ziemi orzeł Polaków

III.

O jasne słońce, wodzu Stalinie
Niech sława twoja nigdy nie zginie
Niech jako orłów prowadzi do gniazda
Rosja i Kremla płonąca gwiazda

II.

Na ziemskim globie flagi czerwone
Będą na chwałę grały jak dzwony
Czerwona Armia i jej wódz Stalin
Odwiecznych wrogów swoich obali

IV.

Zmienisz się rychło w wieku godzinę
Polsko i Twoje córki i syny
Wiara i każdy krzyż na mogile
U stóp nam legnie w prochu i w pyle!

SIŁA ICH

Ogromne wojska, bitne generały,
Policje – tajne, widne i dwu-płciowe –
Przeciwko komuż tak się pojednały?
– **Przeciwko kilku myślom... co
nienowe!**

C. K. Norwid

bibliografia

- Wikipedia
- Encyklopedia popularna PWN
- Encyklopedia WIEM, edycja 2006
- Giovanni Sartori, Istota demokracji, Wydawnictwo PWN
- Wojciech Sokół, Legitymizacja systemów politycznych, Wydawnictwo UMCS
- Konstanty Wojtaszczyk, Wojciech Jakubowski (red.), Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych, Wyd. Aspra-RJ